

KANTON SARAJEVO
Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade

NASTAVNI PLAN I PROGRAM
OSNOVNA ŠKOLA

Predmet: GRAĐANSKO OBRAZOVANJE

Sarajevo, juni 2018. godine

Na osnovu člana 70. Zakona o organizaciji organa uprave u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj.35/05), a u vezi sa članom 24. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj:23/17 i 33/17), ministar za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo je imenovao Komisiju za izmjenu nastavnih programa za osnovnu školu iz predmeta GRADANSKO OBRAZOVANJE.

Komisija: 1. Sedžida Hadžić, JU Treća gimnazija

SADRŽAJ

UVOD	4
CILJ I ZADACI NASTAVE GRAĐANSKOG OBRAZOVANJA	5
ZADACI.....	5
NASTAVNI PLAN I PROGRAM VII (SEDMI) RAZRED OSNOVNE ŠKOLE	6
DIDAKTIČKO-METODIČKA UPUTA ZA REALIZACIJU PROGRAMA.....	9
VREDNOVANJE UČENIKA SA POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU	10
PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA ZA REALIZACIJU PROGRAMA	10

GRADANSKO OBRAZOVANJE-VII RAZRED

1 čas sedmično, 35 časova godišnje

UVOD

U Kantonu Sarajevo predmet Građansko obrazovanje u osnovnim školama se obrađuje kao zaseban nastavni predmet zastupljen kroz jedan čas sedmično u sedmom razredu. Građansko obrazovanje, kao način za poticanje građanske svijesti i građanskih odgovornosti i oblikovanje dobrih građana, je proces koji bi se trebao prožimati kroz cijeli proces socijalizacije ličnosti.

Polazeći od temelja demokratske participacije građana, pojma vlasti/vlade, građanske vrline, ravnopravnosti i jednakih mogućnosti, učenik/ca se usmjerava i osposobljava da neposredno upozna lokalnu zajednicu i da traži mjesto u njoj. Izučavajući osnovne koncepte Autoriteta, Pravde, Odgovornosti i Privatnosti učenik/ca upozna i izgrađuje lični identitet i biva osposobljen za aktivnu ulogu u procesima donošenja odluka na nivou škole, lokalne i šire društvene zajednice.

Sadržaji građanskog obrazovanja koncipirani su na način da omoguće učenicima/cama da se formiraju kao autonomne, kompetentne, odgovorne, kreativne i aktivne ličnosti. Ovi sadržaji usmjereni su na sticanje znanja i vještina koje mogu da osposobe učenike za slobodno izražavanje mišljenja i stavova, argumentovanu i nenasilnu komunikaciju, mirno rješavanje konflikata, uspostavljanje kritičkog stava prema sebi i zajednici te odgovorno i autonomno djelovanje. Treba naglasiti da su tematske cjeline primjerene dobi djeteta, tj. učenicima/cama VII razreda osnovne škole

Glavne karakteristike nastavnog predmeta su da:

- stvara analitičke okvire odnosno “intelektualno sredstva” koja pomažu učenicima/cama da nauče kritički razmišljati i razvijati racionalne i odgovorne stavove po različitim pitanjima,
- ističe korištenje interaktivnih metoda učenja koje usavršavaju kritičko razmišljanje pri donešenju odluka i povećavaju vještine učestvovanja u aktivnostima,
- kombinuje korištenje sadržaja i nastavne metodologije da bi se razvila sposobnost u građanskoj participaciji,
- program je interdisciplinaran jer se služi primjerima koji zadiru u područja historije, prava,
- filozofije, političkih nauka i sociologije.

CILJ I ZADACI NASTAVE GRAĐANSKOG OBRAZOVANJA

Primarni cilj predmeta Građansko obrazovanje je formirati i razvijati građanska znanja i vještine za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom društvu i, kod učenika/ca, utemeljiti univerzalne vrijednosti demokratije i ljudskih prava na kojima se zasniva napredno društvo.

Posebni ciljevi nastavnog predmeta su usmjereni na promoviranje sljedećih vrijednosti:

- Nepovredivost ljudskog života;
- Lične slobode i poštenje;
- Prihvatanje odgovornosti;
- Jednakost vrijednosti i prava svih ljudi ;
- Spolna ravnopravnost;
- Pravda, pravednost (fer postupanje uz korištenje demokratskih principa);
- Solidarnost sa onima koji su na bilo koji način nemoćni i ranjivi ili u manjini, te stoga treba razvijati potrebu da se njihova prava zaštite.

ZADACI

Kroz predmet se nastoje unaprijediti znanja i vještine učenika koji se odnose na sljedeće:

- Upoznavanje i usvajanje univerzalnih vrijednosti čovječanstva koja garantuju jednaka prava i ljudsko dostojanstvo svim ljudima bez obzira na razlike i na taj način povećati razumijevanje demokratije i njenih osnovnih principa kod učenika;
- Povezati vrijednosti demokratskog društva sa principima koji su utemeljeni u osnovna pravila u kući, školi, bližoj okolini, zajednici;
- Objasniti svrhu i potrebu za autoritetom, pravdom, odgovornosti i privatnosti;
- Razumjeti karakteristike dobrih pravila kao i to ko su ljudi u zajednici koji donose pravila
- Gajiti toleranciju i uvažavanje različitosti kroz rad i različitost potreba
- Razvijati vještine aktivnog učešća u razredu i pri donošenju odluka i dati jednaku priliku svim učenicima/cama da utiču na zajedničke odluke
- Povećati kod učenika upotrebu demokratskih procedura pri rješavanju konflikata

NASTAVNI PLAN I PROGRAM VII (SEDMI) RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

Jedan (1) čas sedmično, 35 časova godišnje

Sadržaji / teme	Obrazovni ishodi	Aktivnosti učenika
<p>- Uvod u Građansko obrazovanje</p>	<p>Učenici/ce će:</p> <p>Znati šta je Građansko obrazovanje i zbog čega je potrebno da se ono podučava i uči u školi.</p> <p>Znati koje će koncepte proučavati u okviru predmeta, koji će udžbenik i priručnik koristiti.</p> <p>Moći razvijati svijest o tome da građani u demokratiji moraju posjedovati određena znanja, vještine i stavove kako bi mogli kompetetno i odgovorno učestvovati u javnom i političkom životu i zato je potrebno da kroz predmet obrazovanja za demokratiju i ljudska prava steknu određena znanja, vještine i razviju stavove koji će im pomoći da postanu aktivni , odgovorni i kompetetni građani.</p>	<p>Diskutuju sa nastavnikom o sadržaju i načinu rada u okviru obrazovanja za demokratiju i ljudska prava.</p>
<p>I AUTORITET</p> <p>- Zašto nam je potreban autoritet?.....razlika između moći i autoriteta</p> <p>- Gdje nalazimo autoritet i kako se on opravdava?</p> <p>- Kako treba birati ljude na poziciju autoriteta?</p>	<p>Znati definisati pojmove autoritet i moć, u stanju je navesti primjere upotrebe autoriteta i upotrebe moći bez autoriteta, može objasniti zašto je važno znati razliku između upotrebe autoriteta i upotrebe moći bez autoriteta.</p> <p>Znati koji problemi mogu nastati zbog nedostatka autoriteta, znati objasniti kako se autoritet može koristiti za rješavanje problema, u stanju je procjeniti upotrebu autoriteta pri rješavanju različitih problema, moći identifikovati izvore autoriteta,</p> <p>Znati objasniti zašto je važno poznavati izvore autoriteta, u stanju su prepoznati i vrednovati koristi (prednosti) i nedostatke (cijene) upotrebe autoriteta,</p> <p>Znati prepoznati nedostake nekog pravila, znati koje su karakteristike dobrog pravila, u stanju je primjeniti „intelektualno oruđe“ za procjenu da li neko pravilo treba prihvatiti ili promjeniti.</p> <p>Znati zašto je važno pažljivo birati ljude na poziciju autoriteta i moći koristiti „intelektualno oruđe“ za analizu pozicije autoriteta, u stanju je odlučiti koji kandidat ima najbolje kvalifikacije za neku poziciju autoriteta, zna objasniti zbog</p>	<p>Čitaju tekstove iz udžbenika, diskutuju i daju vlastite definicije pojmova autoritet i moć, rade vježbe kritičkog ramišljanja, pronalaze u novinskim člancima primjere upotrebe autoriteta, komentarišu ilustracije iz udžbenika, analiziraju različite primjere upotrebe autoriteta, izrađuju vlastita pravila ponašanja u školi, analiziraju neku poziciju autoriteta, simuliraju izbore za neku poziciju autoriteta, pronalaze i analiziraju primjere zloupotrebe autoriteta.</p>

	čega je važno da se za svaki autoritet definiše njegov obim i ograničenja.	
II ODGOVORNOST - Šta je odgovornost? - Koji su neki od izvora odgovornosti? - Koje su neke od posljedica preuzete odgovornosti? - Odgovornosti koje uključuju različita zanimanja	Znati prepoznati odgovornosti i prema kome smo odgovorni u određenim situacijama, znati da izvršavanje odgovornosti donosi nagrade a neizvršavanje kazne, moći identifikovati različite izvore odgovornosti i moći objasniti kako i zašto ljudi preuzimaju različite odgovornosti, znati koristiti niz pitanja kako bi ispitao ko je odgovoran u različitim situacijama. Razumijeti šta je odgovornost i shvatiti njenu važnost. Sticati veću sposobnost da se efikasno bave problemima odgovornosti koje se pojavljuju u njihovom svakodnevnom životu i životu građana u slobodnom društvu. Razumijeti šta je odgovornost i shvatiti njenu važnost. Sticati veću sposobnost da se efikasno bave problemima odgovornosti koje se pojavljuju u njihovom svakodnevnom životu i životu građana u slobodnom društvu.	Čitaju različite primjere u vezi sa odgovornosti i kroz diskusiju i pitanja dolaze do odgovora ko je odgovoran, prema kome je odgovoran, iz čega proizlazi određena odgovornost, šta bi se desilo ako se ne izvršava odgovornost, prave listu vlastitih odgovornosti u porodici i u školi, istražuju različite primjere odgovornosti iz novina i sl., identifikuju različite izvore odgovornosti, koriste intelektualno oruđe“ za ispitivanje ko je odgovoran u određenoj situaciji.
III GRAĐANIN I VLAST -Šta su osnovna/prirodna prava? -Zašto nam je potrebna vlast? -Šta je USTAV,a šta USTAVNA VLAST? -Kako građani mogu učestvovati u vlasti? -Koje odluke ćemo donositi kao građani? -Prava i obaveze koje proizilaze iz statusa državljanin BiH? - Oblici vladavine	Znati objasniti pojmove prirodna prava, prirodno stanje, društveni ugovor i saglasnost onih nad kojima se vlada. Znati objasniti šta je to građanska vrlina. U stanju su uočiti razliku između ustavne, autokratske i diktatorske vlasti, moći objasniti razdvajanje vlasti i kako spriječiti zloupotrebu moći. Učenici/ce će razvijajati svijest o tome da je vlast (vlada) neophodna radi očuvanja i zaštite naših života, slobode i imovine kao i za unapređenja općeg dobra. Također učenici/ce će shvatiti da unapređenje općeg dobra zavisi i od samih građana. Učenici/ce će uvidjeti značaj ograničenja moći vlasti odnosno značaj ustava i ustavne vladavine.	Čitaju i diskutuju o prirodnim pravima, odgovaraju na pitanja iz vježbi „Rješavanje problema“, analiziraju zamišljenu situaciju u kojoj ne postoje pravila, zakoni, propisi, istražuju u novinskim člancima primjere koji pokazuju da vlasti djeluju u interesu općeg dobra, razgovaraju sa predstavnicima zakonodavne, izvršne i sudske vlasti o njihovim poslovima i zadacima, pronalaze i analiziraju primjere iskazivanja građanskih vrlina, navode i analiziraju primjere autokratske, diktatorske i ustavne vlasti, pronalaze primjere djelovanja različitih grana vlasti.
IV PROJEKT GRAĐANIN -Objašnjenje programa „Projekt Građanin“.....uvod,cilj projekta i način rada - Razmatranje mogućih problema za rad na	Znati objasniti pojam javne politike, znati nadležnosti i odgovornosti različitih grana i nivoa vlasti, u stanju je procijeniti koji nivo i ogranci vlasti su odgovorni za rješavanje određenih problema u zajednici, u stanju je izraziti svoje mišljenje o nekom problemu i braniti vlastite stavove, razumjeti proces izrade javne politike odnosno proces donošenja odluka s ciljem rješavanja	Navode vlastite primjere javnih politika i pronalaze takve primjere čitanjem novina, gledanjem TV programa i sl., vode raspravu i predlažu probleme koje žele da obrađuju, glasanjem izabiru problem koji će obrađivati, u grupama prikupljaju informacije o

<p>Projekt Građanin - Rad na izradi razrednog portfolija</p>	<p>problema u zajednici. Postati svjesni važnosti učestvovanja u procesu izrade javne politike odnosno donošenja odluka s ciljem rješavanja problema zajednice. Razvijati vještine komuniciranja, kritičkog razmišljanja, analiziranja, lobiranja i odbrane vlastitih stavova. Razvijati osjećaj za uvažavanje različitih mišljenja i građenja kompromisa. Uočavati vrijednosti timskog rada.</p>	<p>izabranom problemu, rade različite ankete i intervjue, posjećuje različite institucije radi dobivanja informacija, sugestija, mišljenja i podrške za vlastitu politiku, analiziraju prikupljeni informacije, vrše selekciju i izrađuju svoj dio portfolija, pripremaju se za usmenu prezentaciju.</p>
<p>PRAVDA - Distributivna, korektivna i proceduralna pravda - Pravda i propisi</p>	<p>Znati razlikovati distributivnu, korektivnu i proceduralnu pravdu, moći prepoznati situacije koje pokreću pitanja distributivne, korektivne i proceduralne pravde, u stanju je objasniti korist od klasifikacije pravde na tri kategorije, moći definisati i objasniti važnost proceduralne pravde, znati pomoću niza pitanja i odgovora (intelektualnim sredstvom) ispitati pitanja distributivne, korektivne i proceduralne pravde, moći prepoznati situacije u kojima se radi o proceduralnoj pravdi, moći objasniti potrebne korake za utvrđivanje ispravnosti procedura, u stanju je procijeniti da li su procedure u skladu s poštivanjem ljudskih prava i sloboda.</p> <p>Usvajati stav da uprkos našim željama nije uvijek lako odlučiti da li je nešto pravedno u određenoj situaciji i da zbog toga treba pitanjima pravde prilaziti s najvećom pažnjom i odgovornošću.</p> <p>Izgrađivati vlastiti mehanizam razmišljanja procjenjivanja pitanja pravde usvajanjem „intelektualnih oruđa“ za procjenu tri različite kategorije pravde:</p> <p>distributivne, korektivne i proceduralne. Uvidati posebnu važnost proceduralne pravde za razvoj demokratije.</p>	<p>Analiziraju i diskutuju o različitim primjerima koji se tiču pravde, procjenjuju o kojim pitanjima pravde se radi, izvode zaključke i daju vlastite definicije za distributivnu, korektivnu i</p> <p>Proceduralnu pravdu, rade vježbe kritičkog razmišljanja u vezi niza primjera tri kategorije pravde, komentarišu ilustracije iz priručnika, odgovaraju na pitanja, pronalaze primjere različitih kategorija pravde i raspravljaju o njima u razredu, razgovaraju s predstavnicima zakonodavne i sudske vlasti o pitanjima poštivanja proceduralne pravde.</p>
<p>VI PRIVATNOST - Šta je privatnost i koje su posljedice? - Zašto se razlikuju ponašanja ljudi kada je u pitanju privatnost? - Zašto ljudi imaju različita mišljenja?</p>	<p>Znati uočiti razliku između različitih situacija u pogledu privatnosti to jest da li u pojedinim situacijam postoji ili ne postoji privatnost, biti u stanju opisati uobičajne objekte privatnosti i razloge zbog čega ljudi žele da sačuvaju privatnost u određenim situacijama. Znati objasniti faktore koji mogu uticati na različita ponašanja ljudi po pitanju privatnosti, može objasniti da se ljudi iz</p>	<p>Čitaju tekstove i diskutuju definiciju privatnosti iz udžbenika, ispituju tipove objekata koje ljudi mogu držati privatnim kao što su činjenice, postupci, mjesta, posjedi, misli i osjećanja i komunikacije. Kroz vježbe kritičkog razmišljanja određuju da li postoji ili ne</p>

<p>- Koje su moguće posljedice privatnosti?</p>	<p>različitih kultura različito odnose prema pitanju privatnosti. Znati identifikovati moguće posljedice privatnosti, u stanju je definirati obim i ograničenja privatnosti u specifičnim situacijama, znati objasniti zašto pravo privatnosti nije „apsolutno“ pravo. Sticati veće razumijevanje važnosti privatnosti i sposobnost da se s više pažnje i odgovornosti odnose prema pitanjima privatnosti u vlastom životu i životu svakog pojedinca u slobodnom društvu. Shvatiti da je privatnost veoma važno pravo za očuvanje slobode ali isto tako da to nije apsolutno pravo jer postoje situacije kada je neophodno postaviti granice privatnosti.</p>	<p>postoji privatnost u određenoj situaciji, ispituju zašto neko želi da sačuva privatnost u određenoj situaciji, diskutuju zašto se ljudi iz različitih kultura ponašaju različito po pitanju privatnosti, razmatraju moguće posljedice privatnosti i situacije kada je neophodno ograničiti privatnost.</p>
---	---	---

DIDAKTIČKO-METODIČKA UPUTA ZA REALIZACIJU PROGRAMA

Građansko obrazovanje kroz svoje sadržaje želi da uvede učenike u zakonsku, moralnu i političku sferu javnog života. Kroz predložene nastavne sadržaje osim usvajanja znanja i informacija o svojim pravima, odgovornostima, mogućnostima i načinima djelovanja u društvenoj zajednici, posebnu pažnju treba posvetiti na razvijanju sposobnosti za uočavanje društvenih problema i njihovog rješavanja s drugim, kao i na razvijanju pozitivnih vrijednosti, vještina, stavova i ličnog ponašanja učenika u društvenoj zajednici.

Da bi se kod učenika razvio što veći interes za izučavanje sadržaja predmeta Građansko obrazovanje, potrebno je da nastavnik/ca u svom radu uloži odgovarajući napor u stvaranju ambijenta u kojem se učenici/ce osjećaju prijatno i sigurno. Proces učenja kao i rezultati učenja su uslovljeni načinom učenja učenika i načinom podučavanja nastavnika. Nastavnik/ca u procesu nastave treba da koristi različite oblike rada, nastavne metode kao i nastavna sredstva u zavisnosti od samih nastavnih sadržaja, psihofizičkih sposobnosti učenika kao i materijalnih mogućnosti škole. Evropska i svjetska iskustva pokazuju da je tokom nastavnog procesa predmeta Građansko obrazovanje najučinkovitije korištenje najrazličitijih metoda: od direktnog nastavničkog podučavanja do interaktivnih radioničkih oblika rada, ali i upotrebu dodatne literature, audio-vizuelnih materijala, korištenju elektronskih nastavnih sredstava itd.

U okviru predloženih tematskih cjelina učenici/ce mogu da uče samostalno i u grupi. Preporuka nastavnicima je da učenike/ce upućuju na istraživanja, te na osnovu dobijenih i prezentiranih rezultata samostalnim ili grupnim putem prezentiraju dobivene rezultate i na osnovu istih putem diskusija i debata pronalaze rješenja. Učenike/ce također treba upućivati na korištenje dodatnih informacija znanja kako u radu u školi tako i u radu kod kuće kao i redovno davanje domaćih zadataka vodeći računa da budu primjereni raspoloživom vremenu koje učenici mogu odvojiti za predmet. Ovako stečeno znanje učenika je trajnije i

višedimenzionalnije, učeniku pruža samostalnost u sticanju i proširivanju znanja i priprema ga za cjeloživotno učenje. Date teme nije obavezujuće poučavati datim redoslijedom. Nastavniku se daje sloboda u određivanju slijeda tema i nastavnih sadržaja.

VREDNOVANJE UČENIKA SA POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Prema članu 7. Pravilnika o praćenju, vrednovanju i ocjenjivanju učenika za osnovne i srednje škole u Kantonu Sarajevo, „Službene novine Kantona Sarajevo br. 24/18 kod učenika s teškoćama u razvoju treba vrednovati i njegov odnos prema radu i postavljenim zadacima, te odgojnim vrijednostima. Načine, postupke i kriterije vrednovanja učenika s teškoćama u razvoju, koji savladavaju nastavne sadržaje po individualno-edukacionim i individualiziranim programima, uključujući i vladanje, nastavnici trebaju prilagoditi mogućnostima i sposobnostima učenika.

Vrednovanje treba usmjeriti na poticanje učenika na aktivno učešće u nastavi i vannastavnim aktivnostima, razvijati njegovo samopouzdanje i osjećaj napredovanja kako bi kvalitetno iskoristio očuvane sposobnosti i razvio nove. Načini i postupci vrednovanja trebaju biti u skladu s preporukama stručnoga tima za pojedino područje, primjereni stepenu i vrsti poteškoće, te jasni svim učesnicima u procesu vrednovanja. Nivo razvijenosti postignuća učenika treba provjeravati načinom u kojem se najbolje može izraziti. Ako učenik ima izražene teškoće u glasovno-govornoj komunikaciji, omogućava mu se pismena provjera, a ako učenik ima izražene poteškoće u pisanom izražavanju, omogućava mu se usmena provjera u dogovoru s odjeljenjskim vijećem. Elementi ocjenjivanja iz ovog člana će biti regulisani posebnim podzakonskim aktima.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA ZA REALIZACIJU PROGRAMA

Nastavu predmeta Građansko obrazovanje u osnovnoj školi mogu izvoditi nastavnici/ce:

- sa završenim najmanje VII stepenom stručne spreme po predbolonjskom visokoobrazovnom procesu (društveno-humanističko usmjerenje) na nastavničkom fakultetu ili drugom fakultetu i položenom pedagoško-psihološkom grupom predmeta koji je obavezan proći stipendijski program stručnog usavršavanja za uže-stručnu oblast građanskog obrazovanja koji provodi CIVITAS Obrazovni centar za demokratiju i ljudska prava.

- sa završenim II, odnosno III ciklusom po bolonjskom visokoobrazovnom procesu (društveno-humanističko usmjerenje) na nastavničkom fakultetu ili drugom fakultetu i položenom pedagoško-psihološkom grupom predmeta koji je obavezan proći stipendijski program stručnog usavršavanja za uže-stručnu oblast građanskog obrazovanja koji provodi CIVITAS Obrazovni centar za demokratiju i ljudska prava .